

Розділ 1

ТОЙ, ЩО НАЛЕЖАВ СВЯТІЙ ХМАРІ

У лікарні хлоп'ячого відділення притулку для сиріт, що у Святій Хмарі, штат Мен, за надання імен новонародженим відповідали дві медсестри, котрі, крім усього іншого, слідкували і за тим, аби їхні крихітні пеніси добре заживали після обов'язкового обрізання. У ті дні (а то були 1920-ті роки) всім хлопчикам, які з'являлися на світ у Святій Хмарі, робили обрізання, оскільки лікар притулку мав чималі клопоти (із різних причин) із лікуванням необрізаних солдат під час Першої світової війни. Цей лікар, який був також і завідувачем відділення для хлопчиків, особливою релігійністю не відзначався: для нього обрізання було не обрядом, а суто медичною процедурою, що проводилася з виключно гігієнічною метою. Звали цього лікаря Вілбур Модрина, і, попри те, що від нього завжди виходив легенький дух ефіру, одна із сестер, думаючи про нього, час від часу згадувала тверду, довговічну деревину хвойного дерева з такою самою назвою. От тільки імені Вілбур вона терпіти не могла; її глибоко ображала навіть сама думка про те, що таке ідіотичне ім'я, як Вілбур, може поєднуватися з таким солідним деревним прізвищем як Модрина.

Друга медсестра вигадала собі, що закохана в лікаря Модрина, й коли наставала її черга давати ім'я немовляті, вона частенько називала його Джоном Модриною або Джоном Вілбуrom (її батько звався Джоном), або ще Вілбуrom Волшем (Волш — таким було дівоче прізвисько її матері). Попри кохання до лікаря Модрина, його прізвисько завжди залишалося для цієї жінки лише прізвиськом, і коли вона про нього думала, то не уявляла собі ніяких дерев. Ім'я

² Традиційно власні назви, імена та прізвиська не перекладають, а лише передають їх фонетичний (іноді орфографічний) вигляд. Але, оскільки у цій книжці міститься дуже багато притаєних сенсів, закодованих на мовному рівні, деякі топоніми та прізвиська подаються в українському перекладі. — Тут і далі прим. перекладачки.

Вілбур їй подобалося своєю зручністю, адже воно однаково добре звучить і як ім'я, і як прізвище. Коли ж ім'я Джон їй набридало, або коли друга медсестра дорікала їй вбогістю уяви, то вона зрідка спробувала на щось оригінальніше, ніж Роберт Модрина чи Джек Вілбур. (Вона, вочевидь, не здогадувалася, що «Джек» частенько вживається як прізвисько для «Джона»).

Якби нашого героя називала ця нудна та причмелена своєю уявною закоханістю медсестра, він, найімовірніше, зробився би Модриною або Вілбуrom в одній із можливих комбінацій із Джоном або Робертом, що зробило би його життя зовсім нудним. Але того разу імена новонародженим давала друга медсестра — і він зробився Гомером Криницею.

Батько цієї медсестри займався бурінням криниць, справою важкою і чесною, що потребувала терплячості і точності в рухах, і, на її щире переконання, володів усіма цими якостями. Тому слово «криниця» для неї було пов'язане із серйозністю, поважністю, навіть якоюсь глибинною фундаментальністю. А Гомером звався один із незлічимої кількості котів, яких тримали в її родині.

Ця друга медсестра, — а звали її Анжелою, — дуже рідко повторювалася, даючи імена своїм підопічним; навпаки — бідолашна сестра Една примудрилася створити трьох Джонів Вілбурів і навіть двох Джонів Модрин Третіх. Сестра Анжела зберігала в пам'яті невичерпний запас позбавлених дурості милозвучних слів і зі старанністю та успіхом використовувала їх для прізвиськ: Клен, Лан, Цеглина, Пагорб, Вузлик, День, Повінь³ (але було їх набагато більше), і трохи менш вражаючий перелік імен, почерпнутий із родинних анналів прізвиськ уже покійних, але пристрасно люблених домашніх тварин (Фелікс, Фаззі, Смокі, Сем, Снові, Джо, Керлі, Ед тощо).

Для більшості сиріт, ясна річ, ці вигадані медсестрами імена були тимчасовими. Хлоп'яче відділення сиротинця могло похвалитися кращими цифрами у звітах про всиновлюваність, аніж дівоче; адже хлопчикам було легше підшукати родину ще в немовлячому віці, і багато-хто з них навіть не знав імені, даного йому однією з добрих сестер; часто рано всиновлені хлопчики взагалі не пам'ятали ані сестри Анжели, ані сестри Едни — перших у світі жінок, які здували з них порошинки. Ба більше, лікар Модрина суворо дотримувався правила, згідно з яким прийомним родинам не повідомляли імен, які вигадували сестри з такою ревністю. У Святій Хмарі вважали, що, залишаючи сиротинець, дитина має відчу-

³ Буквальний переклад популярних англомовних прізвиськ: *Maple, Fields, Stone, Hill, Knot, Day, Waters*.

вати радісний щем початку нового життя; але, якщо хлопчика довго не всиновлювали і він затримувався у притулку на довший час, сестрі Анжелі та сестрі Едні, як і самому лікареві Модрині, було нелегко змиритися з тим, що їхній Джон Вілбур, Джон Модрина (а тим паче Фелікс Пагорб, Керлі Клен, Джо Вузлик або ж Смокі Повінь) решту життя називатимуться зовсім не так, як було призначено медсестрами.

Причиною того, що Гомер Криниця зберіг дане йому при народженні ім'я, було те, що він надто багато разів повертався до Святої Хмари після невдалих спроб усиновлення, і працівники сиротинця були змушені змиритися з Гомеровою налаштованістю зробити Святу Хмару своїм єдиним справжнім домом. Нелегко було на це наважитися, але сестра Анжела й сестра Една і, врешті-решт, навіть лікар Вілбур Модрина були змушені визнати, що Гомер Криниця належить до Святої Хмари. І тоді вони облишили будь-які спроби підшукати цьому впертюху нову родину.

Сестра Анжела, котра обожнювала котів і сиріт, одного разу зауважила, що Гомер Криниця, напевне, дуже полюбив придумане нею ім'я, оскільки так уперто виборював собі право його не втратити.

Містечко Свята Хмара у штаті Мен майже все дев'ятнадцяте сторіччя було звичайним табором лісорубів. Табір із роками перетворився на селище, що виросло довкруг лісопильного заводу, побудованого в річковій долині, що полегшувало прокладання перших доріг і транспортування важкого обладнання. Першими тутешніми поселенцями були франко-канадці — лісоруби, пилярі та звальвальники лісу, потім з'явилися трелювальники, сплавники, за ними повії, волоцюги, злодії, а вже потім було побудовано церкву. На початку табір лісорубів називали просто «Хмарами» — через те, що стояв він у низині, і хмари над ним подовгу не розходились. Ранками над бурхливою річкою висів густий туман, а за три милі вище за течією ревіли пороги, і повітря в околицях первісного табору було насичене водяним пилом. Коли сюди прийшли перші лісоруби, безжальному знищенню лісів заважали лише незліченні хмари чорних мух і комарів; ці пекельні створіння надавали перевагу густим туманам безвітряних долин внутрішніх районів Мену перед морозним повітрям гірського Мену чи сонячністю приморського.

Лікар Вілбур Модрина, котрий був не лише лікарем і завідувачем хлоп'ячого відділення в сиротинці (саме він і заснував цей притулок), добровільно поклав на себе обов'язки літописця містечка. Згідно із записами лікаря Модрини, табір лісорубів «Хмари» зробився Святою Хмарою «тільки тому, що ревні католики,

які населяли глухі закутки штату Мен, пристрасно віддавалися інстинктивному потягу чіпляти слово “Святий” до будь-чого так, ніби цей прикметник був здатен надати шляхетності всім тим речам, що не могли би зробитися шляхетними природним способом». На час створення його літопису (через півстоліття після появи перших лісорубів) табір уже перетворився на досить велике селище біля тартака. Ліс на багато миль довкола був вирубаний, колоди більше не захаращували річку, зникли хижі, у яких тулилися скалічені лісоруби,— ті, що впали з дерева чи були ним придавлені. Тепер погляд притягували до себе високі й ошатні штабелі свіжорозпиляних дощок, що сушилися під імлістим, затуманеним сонцем. Усе селище було припорошене тирсою та деревним пилом, найчастіше невидимим неозброєним оком, але який дає про себе знати астматичним свистом дихання, чханням і постійною сверблячкою в носах місцевих мешканців. На зміну синцям та переламам прийшли порізи, садна, шрами; місцеві терпеливці гордовито демонстрували глибокі рани (а інколи й відсутність певних частин тіла), завдані гострими зубцями механічних пилок. Пронизливе виття пилорам було так само природним для Святої Хмари, як тумани, випари, вологість, що виснажують населення внутрішніх районів Мену довгими та холодними, із рясними снігопадами, зимами та створюють нестерпну задушливу спеку влітку, коли найвищим благословенням здаються поодинокі шалені зливи із грозами.

Весни у цій частині Мену не існує зовсім, якщо не брати до уваги тієї пори березня та квітня, коли розтає сніг і все потопає в непролазній багнюці. Отже, навесні життя в містечку завмирало; важкі вантажівки стояли дозвільно, вийти із дому не було жодної можливості, переповнена талими водами ріка мчала донизу, наче вчаділа, тому і шлях водою для містян лишався відрізанним. Із весною до Святої Хмари завжди приходило лихо: пиятики, сварки, бійки, розпутство, згвалтування, самогубства. Лише у місцевих проституток була гаряча пора; щедрий весняний посів давав багаті сходи, і святохмарівський сиротинець працював на повну.

А що ж із осінню? У докладній хроніці подій, що стосувалися сиротинця, лікар Модрина писав і про осінь. Усі його записи, окрім тих, що починалися зі слів: «Тут, у Святій Хмарі...», розпочиналися зі вступної фрази: «В інших місцях на Землі...» «В інших місцях на Землі,— писав лікар Модрина,— осінь — це час урожаю. Восени збирають плоди весняно-літньої праці, роблять запаси продуктів на довгий період, коли природа спить і будь-яке зростання завмирає, на той час, що його називають зимою. Тут, у Святій Хмарі, осінь триває лише п'ять хвилин».

Але якої погоди можна чекати від місця, де сам собою з'явився сирітський притулок? Чи можна уявити подібний заклад поблизу фешенебельних курортів? Хіба з'явився би сиротинець у праведному містечку?

У своєму щоденнику лікар Модрина демонстративно виявляв консервативну ошадливість у використанні паперу. Він писав дрібним, стислим почерком з обох боків аркуша, заповнюючи геть усю сторінку. Лікар Модрина був не тією людиною, щоби залишати береги. «Тут, у Святій Хмарі, — писав він, — хто, на вашу думку, головний ворог Менських лісів? Хто той негідник, що плодить нікому не потрібних дітей, захаращує річку топляком, перетворює плодючі долини на пустелю, роз'їдену повінями? Відгадайте, хто цей невситимий винищувач лісорубів із просмоленими руками та роздробленими пальцями, пилярів — рабів тартака, чиї долоні висохли та порозтріскувались, а від пальців залишилися самі лише спогади? І чому той ненажера вимагає дедалі більше й більше лісу?»

Цим головним ворогом для лікаря Модрина був папір, а точніше, паперова компанія «Рамзес». Для виготовлення дощок у лісі завжди вистачить дерев, розмірковував лікар Модрина, а от апетит компанії «Рамзес» непогамовний: дерев на неї не настачишся, особливо, якщо не робити нових лісових насаджень і врешті-решт, долина довкола Святої Хмари оголилася зовсім; там і тут поліз із землі підлісок — низькорослі сосни та осичник, не цікавий компанії, як і бур'яни, що густо засіялися довкола. Коли від Порогівна-Третій-Милі й аж до Святої Хмари жодного придатного для перетворення на коштовні речі дерева не лишилося, коли сплавляти стало нічого, от тоді-то компанія «Рамзес» — паперовий флагман Мену — ввела Святу Хмару у двадцяте століття припиненням виробництва на паперовій фабриці та закриттям тартака і складу пиломатеріалів. Після чого вона з усіма лісорубами перемістилася нижче за течією ріки, щоби знищувати ліси далі.

Що ж після цього залишилося? Та сама гидка погода, тирса, зражені береги — величезні стовбури дерев, сплавляючись, ударялися об них і руйнували ґрунт; покинуті будівлі — лісопильний завод із проваллями вибитих вікон, готель-бордель із танцзалом на першому поверсі та приміщенням для азартної гри у бінго¹ на другому, декілька приватних дерев'яних будиночків і католицька церква

¹ Бінго (англ. *bingo*) — гра, у якій випадково вибираються числа, а гравці повинні закреслювати відповідні числа на своїх картках, своєрідний різновид лото. Перший гравець, який заповнив картку відповідно до правил розіграшу, перемагає. Щоби позначити свій виграш, він зазвичай вигукує «Бінго!»

для канадських лісорубів, новенька й охайненька, наче й не діяла всі минулі роки. Проте вона й не могла конкурувати зі святохмарівським готелем-борделем, танцзалом або навіть із грою в бінго. Лікар Модрина у своєму щоденнику писав: «В інших місцях на Землі грають у покер, у теніс. А тут, у Святій Хмарі, грають у бінго на гроші».

Куди ж поділися мешканці Святої Хмарі? Усі, хто працював на компанію «Рамзес», переїхали разом із нею. Та містечко не вимерло: залишилися найстарші та найнепривабливіші повії і народжені повіями діти. Не залишилось у Святій Хмарі й жодного, навіть найзатурканішого чи найнужденнішого зі служителів канадської католицької церкви. Бо вони мусили врятувати ще багато душ працівників многогрішної компанії «Рамзес» нижче за течією.

У своєму «Короткому літопису Святої Хмарі» (так називався щоденник) лікар Модрина документально засвідчив, що принаймні одна з повій уміла читати й писати. З останньою баржею, що відпливала разом із компанією «Рамзес» у цивілізований світ, ця грамотійка відправила листа, адресованого так: «Будь-якому посадовцеві штату Мен, який відповідає за сиріт!»

Лист, як не дивно, дійшов до чиновника, який відповідав за сиріт. Він рухався інстанціями завдяки не лише «дивовижності змісту», як зазначив лікар Модрина, скільки відчайдушному благанню про допомогу в ньому. І врешті-решт потрапив до Ради охорони здоров'я штату Мен. Лист нікому не відомої повії підсунули, як наживку, наймолодшому членові ради — «пташеняті, яке щойно випурхнуло з гнізда, тобто з Гарвардської медичної школи» (як сам себе назвав лікар Модрина). Колеги в Раді вважали його безнадійно наївним лібералом і демократом. У листі було сказано: «У Святій Хмарі має бути чортів лікар, чортова школа, чортів поліцейський зі своїм чортовим законом, бо всі чортові мужики (а їх і раніше було небагато) звідси змилися і покинули безпорадних жінок та сиріток напризволяще!»

Головою Ради був старий лікар-терапевт на пенсії, щиро переконаний, що з усіх двоногих створінь на світі лише він і президент Тедді Рузвельт зроблені не бананом.

— Чому би вам не зазирнути у цю діру, га, Модрино? — звернувся він до свого молодого колеги, не здогадуючись, що це напівпрохання-напівнаказ дуже скоро обернеться для Ради штату створенням і фінансуванням іще одного сирітського притулку. А колись настане й той день, коли федеральній владі доведеться хряснути хвірткою. Але цього виявиться замало, і погляди попечителів звернуться до менш надійних джерел фінансування — до приватних благодійників.

Хай би там як, але саме в 1900-ті роки, коли двадцяте століття, таке ще юне й багатообіцяюче, тільки починало свою переможну ходу планетою (торкнувшись і внутрішніх районів штату Мен), лікар Модрина узявся за лікування застарілих виразок Святої Хмари. Ця робота була ніби навмисно створена для нього. За майже двадцятирічний термін керівництва сиротинцем лікар полишив його тільки одного разу,— коли почалася Перша світова. Але на-вряд чи на війні він був кориснішим. І правда: кому ще можна було доручити виправлення зла, спричиненого паперовою компанією «Рамзес», як не людині, котра носить ім'я хвойного дерева, непідвладного плину часу?

У себе в щоденнику, на самому його початку, лікар Модрина писав: «Чи є на світі придатніше місце для самовдосконалення та боротьби з оточуючим злом? Зло тут не просто квітне пишним цвітом. Можна сказати, що воно тут майже панує».

* * *

У 192... році, коли новонароджений Гомер Криниця позбувся крайньої плоті та отримав таке звучне ім'я, сестра Една (та, що була закохана) і сестра Анжелла (та, що закоханою не була) разом придумали для засновника святохмарівського сиротинця — прекрасного лікаря, місцевого літописця, героя війни (він мав бойові нагороди) і завідувача хлоп'ячим відділенням — цілком підхоже прізвисько. Вони прозвали його Святий Модрина. А й правда, чому б і ні? Це він силою свого авторитету назавжди залишив у Святій Хмарі Гомера Криницю, бо у всьому, що стосувалося притулку, був незаперечним авторитетом. Святий Модрина примудрився (і це у двадцятому сторіччі!) знайти місце у житті, де він був насправді корисним. А коли зрозумів, що від Гомера йому нікуди не подітися, почав і його виховувати на свій копил.

«Так от, Гомере,— сказав він, прийнявши це історичне рішення,— сподіваюся, ти приноси́тимеш користь».

І Гомер, скільки себе пам'ятав, завжди намагався приносити користь. Мабуть, це було властивістю його характеру. Перші Гомерові прийомні батьки повернули його до Святої Хмари, бо вирішили, що з дитиною щось не гаразд: хлопчик ніколи не плакав. Прокинешся вночі, скаржилися вони, а в будинку ані звуку. Але ж вони завели немовля, щоби позбавитися тиші! Вони притьмом кидалися до дитячої: чи він бува не помер? А Гомер тихенько лежав, жував губенята беззубими яснами, гримасував,— і все. Новоспечені батьки уявляли, як він годинами лежить так — мокрий та голодний — і мовчки все це терпить. Явно ненормальне явище!

Лікар Модрина намагався втлумачити їм, що діти у Святій Хмарі швидко звикають давати собі раду із труднощами і лежать ночами спокійно, не скаржачись на відсутність уваги до себе. Як не лебеділи над вихованцями сестри Една й Анжела, вони фізично не встигали підійти до кожного немовляти, що плакало. І в сиріт не було заведено галасувати ночами. От тільки у глибині душі лікар Модрина усвідомлював, що Гомерова здатність утримуватися від плачу була рідкісною навіть для тутешнього вихованця.

Досвід підказував лікареві Модрині, що люди, котрі з такою легкістю можуть відмовитися від дитини, навряд чи здатні замінити сироті батьків. Через таку дрібницю вирішити, що їм підсунули ідіота! Тому він вирішив не розсипати перли перед свинями, пояснюючи що Гомер — міцне, здорове немовля, а значить, на нього чекає довгий та плідний життєвий шлях. І просто забрав малюка назад.

* * *

Другі прийомні батьки Гомера інакше реагували на його мовчазність, звичку жувати губенята й тихенько лежати в ліжечку. Вони взялися його бити, і регулярність цього биття врешті увінчалася чимось подібним до дитячого плачу. Плач і врятував Гомера від другої прийомної родини.

Якщо раніше Гомер був послідовним у виявленні стійкості й не плакав за жодних обставин, то тепер, коли збагнув, що прийомні батьки найбільше чекають від нього сліз і волянь, зробив усе можливе, щоби бути корисним і задовольнити їхні бажання, і заволав на все горло. Оскільки лікар Модрина знав Гомера як тиху і врівноважену дитину, то, дізнавшись, що немовля зі Святої Хмари своїм волянням порушує спокій мешканців Порогів-на-Третій-Милі, дуже здивувався. Близькість цього містечка виявилася воістину щасливою, бо чутки про занадто крикливе немовля поширилися околицями вже тижні зо два й неминуче досягли вух сестер Анжели та Едни, які вважалися арбітрами всіх пліток і пересудів, що урізноманітнювали життя довколишніх лісових, річкових і паперових містечок. Почувши, що їхній Гомер не дає спати ночами жителям Порогів-на-Третій-Милі, і порівнявши почуте з тим, що самі про нього знали, вони одразу ж попрямували до Святого Модрини.

— Це не мій Гомер! — проголосила сестра Анжела.

— Він узагалі не здатний плакати, Вілбуре, — підтримала її сестра Една, яка ніколи не проминала нагоди зайвий раз проказати вголос дороге її серцю ім'я, за що сестра Анжела нерідко її ганила, адже вбачала у цьому недоречну фамільярність.